

Aura Linnapuomi

STAGETEXT – malli teatteriesitysten kielensisäisen tekstityksen järjestämiseen

Englantilainen Stagertext-järjestö tarjoaa palvelua, jonka avulla teatterit voivat ”ulkoistaa” tekstitetyn näytöksen järjestämisen. Stagertextin tuottaman kielensisäisen tekstityksen avulla kuurot ja huonokuuloiset henkilöt voivat seurata näytelmän vuorosanoja ja muuta äänimaailmaa reaaliajassa. Tekstittämisestä voivat hyötyä myös esimerkiksi kieltä opettelevat henkilöt ja opiskelijat, jotka tutkivat näytelmän tekstiä. Lisäksi tekstitys voi hyödyttää ketä tahansa, jolla on hankaluuksia saada näytelmän vuorosanoista selvää. Lissy Lovett, Stagertextin toimistopäällikkö korostaa, että yleisön hankkiminen näytökseen on teatterin vastuulla, vaikka tekstittäminen ulkoistettaisiinkin.

Stagertext on toiminut vuodesta 2000 lähtien, ja järjestö tekstittää nykyään yli 200 näytöstä vuodessa koko Iso-Britannian alueella. Esitykset vaihtelevat draamasta komediaan ja musikaaleihin. Stagertextin toimintaa rahoittaa Englannin ”taideneuvosto” (Arts Council England). Rahoituksesta osa muodostuu asiakasteattereilta perittävistä maksuista sekä yksityisistä lahjoituksista. Stagertextin tehtävänä on tekstitysten järjestämisen lisäksi kouluttaa tekstittäjiä, kehittää tekstitystekniikoita ja tuoda tekstityspalveluja tunnetuksi yleisöjen keskuudessa. Stagertext myös tukee teattereita, jotka haluavat itse järjestää tekstitettyjä näytäntöjä. Jo yli 40 teatterilla Iso-Britanniassa on omat tekstityslaitteet.

Kaikille näkyvä tekstitysnäyttö

Stagertext tarjoaa teattereiden käyttöön maksua vastaan tekstittämiseen tarvittavat varusteet sekä tekstityksen tekijän. Tekstitysratkaisuksi on valikoitunut siirrettävä 1,7 metriä leveä led-näyttö. Lissy Lovettin mukaan Stagertextin toimintaperiaatteisiin kuuluu, että teattereille suositellaan näytön sijoittamista *keskelle lavastusta*. Jos näyttö sijoitetaan lavan viereen tai yläpuolelle, joutuu tekstitystä seuraava katsoja kääntelemään päätään ja keskittymään toisaalla olevaan tekstiin. Lovettin mukaan keskellä lavastusta oleva tekstitysnäyttö vie yllättäen vähemmän huomiota kuin lavan sivussa oleva, sillä lukutaitoinen ihminen alkaa automaattisesti seurata tekstiä, ja lavalla oleva näyttö ei vie huomiota pois näyttelijöistä ja tapahtumista. Lovett kuitenkin toteaa, että jos näytön sijoittaminen keskelle lavastusta ei ole mahdollista, se voidaan sijoittaa myös lavan sivulle tai takaosaan.

*Tekstitysnäyttö on kiinnitetty Pikkunaisia-näytelmän lavasteisiin Sadler's Wells -teatterissa Lontoossa.
Kuva: Stagertext*

Tekstitysnäytön sijoitteluun vaikuttavista asioista Lovett nostaa esiin lavan kokonaisuasettelun, tekstityksen seuraajien istumapaikat, valojen heijastumisen, varjojen muodostumisen, kaiuttimien paikat sekä myös sen, missä lavalla on mahdollisesti ilmassa liikkuvia lavasteita tai rekvisiittaa.

Kaikille näkyvän lavalla olevan tekstitysnäytön etuina Lovett pitää muun muassa kaikkien mahdollisuuksia hyötyä tekstityksestä sekä mahdollisimman vähäistä häiriötä itse näytelmän seuraamiseen. Lisäksi kaikille näkyvä tekstitys tarkoittaa, ettei kenenkään tarvitse haluamattaan identifioitua tekstityksen käyttäjäryhmään. Tekstityksen seuraaminen voi olla myös yhteisöllinen kokemus. Haittana on se, että kaikille näkyvä tekstitys ei ole jokaisessa näytännössä saatavilla toisin kuin henkilökohtainen tekstityslaitte voi olla. Henkilökohtaisesta tekstityslaitteesta Lovett kuitenkin toteaa, että voi olla hankalaa keskittyä sekä laitteeseen että näytelmään yhtä aikaa.

Näyttelijät lämmittelevät ennen näytelmän Life is a Dream tekstitettyä näytöstä 18.11.2009 Donmar Warehouse -teatterissa Lontoossa. Kuvaaja: Matt Humphrey

Vuorosanojen tekstittäminen

Stagetext on suunnitellut oman tietokoneohjelman tekstityksen valmistelemiseen. Lovettin mukaan yksi ohjelman tärkeimpiä ominaisuuksia on asioiden ”ohittaminen” eli ”skippaaminen”. Tämä on tärkeää, sillä suorassa tilanteessa näyttelijät tekevät usein virheitä. Ohjelma mahdollistaa myös muun muassa tekstityksen nopeuden hienoisen säätämisen, joka helpottaa muun muassa improvisointiin reagoimista. Lisäksi näytöllä näkyvän tekstin kirkkausastetta voi laskea esimerkiksi pimeässä tilassa tapahtuvaa kohtausta varten.

Lovettin mukaan tekstityksen tärkein ominaisuus on, että se on ehdottoman yhdenmukainen näytelmän vuorosanojen kanssa. Tekstittäjän on kuitenkin hyväksyttävä se tosiasia, että suorassa tilanteessa mitä tahansa voi tapahtua. Katsojat ovat Lovettin mukaan hyvin tarkkoja ja huomaavat heti, jos tekstityksessä sanotaan, kirjoitetaan tai tavutetaan jokin asia väärin.

Vaikka Stagetextin tekstityksissä kaikki näytelmässä käytettävät vuorosanat pyritään tekstittämään, joskus voidaan Lovettin mukaan tehdä poikkeuksia. Jotkin vuorosanat voidaan esimerkiksi jättää tekstittämättä, jos ne menevät päällekkäin tai ne puhutaan erityisen nopeasti.

Roolihahmojen erottamiseksi Stagetextin tekstityksissä käytetään henkilöihahmojen nimiä. ”Värikoodausta” ei käytetä, sillä se ei Lovettin mukaan toimi esimerkiksi synkissä ja vakavissa näytelmissä. Värikoodaus ei myöskään toimi silloin, kun vaikkapa kaksikymmentä roolihahmoa käy yhtäaikaista keskustelua. Tunnetiloja Stagetextin tekstityksissä ei kuvata, ja Lovett korostaa myös tulkinnan välttämistä tekstityksessä. Sen sijaan esimerkiksi murre tai aksentti merkitään, jossa sillä on tarinan kannalta merkitystä. Vieraskielisiä sanoja ei käännetä.

Äänimaailman tekstittäminen

Stagetextin tekstityksissä kuvataan aina myös näytelmien muuta äänimaailmaa kuten esimerkiksi puhelimen soimista. Ääniefektit ja musiikki tekstitetään presensissä. Lovett korostaa, että tekstityksen on oltava muun äänimaailman osalta sisällä tarinassa. Ei esimerkiksi voida tekstittää, että "...hän huutaa lavan ulkopuolelta.", vaan "...hän huutaa puutarhasta."

Musiikin osalta StageTextin tekstityksissä tekstitetään ainakin laulun nimi ja sanat sekä kuka on laulamassa. Musiikkia myös kuvaillaan jonkin verran.

Tekstittäjät

StageText on kouluttanut yli neljäkymmentä henkilöä tekstitysten tekemiseen. Suurin osa tekstittäjistä tekee tekstityksiä osa-aikaisesti. Tekstittäjät tulevat muun muassa teatterialalta sekä kuurojen yhteisöistä. Osalla tekstittäjistä ei kuitenkaan ole asiaan liittyvää taustaa.

Lovettin mukaan tekstittäjällä on oltava hyvät kielelliset taidot - kieliopin ja pilkkusääntöjen täytyy olla erinomaisesti hallinnassa. Tärkeitä ominaisuuksia ovat myös tietotekninen osaaminen, varmuus ja sinnikkyys teattereiden kanssa asioimisessa sekä tietoisuus ja ymmärrys huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta. Tekstittäjältä vaaditaan lisäksi aitoa motivaatiota teatteripalvelujen kehittämiseen kaikkien yleisöjen kannalta toimivammiksi. Stagetextin tavoitteena on tarjota korkeatasoista tekstitystä. Ideaalitulanteessa ei Lovettin mukaan voida sanoa, *kuka* on tehnyt tekstityksen.

Tekstittäjä tarvitsee tekstityksen valmistelemista varten sähköisen käsikirjoituksen. Sellainen on aina olemassa, sillä esimerkiksi valoista vastuussa olevat henkilöt tarvitsevat sen oman työnsä tekemiseen. Yleensä tekstittäjä katsoo näytelmän noin 1-3 kertaa. Lisäksi tekstittäjä tarvitsee DVD-tallenteen näytelmästä tekstityksen työstämistä varten. Keskimäärin yhden näytelmän käsikirjoituksesta syntyy 3 500 – 6 000 riviä tekstitystä. Työtunteja kuluu yhteensä noin 60.

Rahoitus ja tiedotus

Stagetext laskuttaa teattereilta tekstitykseen liittyviä kustannuksia. Kustannukset eivät ole kiinteitä, vaan vaihtelevat kokonaisuudessaan yleensä 200 punnasta 1 000 puntaan. StageTextin toiminnan vaikuttamistavoitteiden vuoksi kustannukset halutaan pitää kohtuullisina.

Stagetext ylläpitää verkkosivuillaan (www.stagetext.org) kalenteria tekstittämistään näytelmistä sekä kannustaa teattereita kertomaan omilla verkkosivuillaan ja esitteissään tekstitetyistä näytännöistä. Lisäksi Stagetext lähettää kerran kuussa uutiskirjeen tulossa olevista tekstitetyistä näytännöistä postituslistalleen. Verkkosivuillaan ja esitteissään Stagetext kannustaa yleisöjä ottamaan yhteyttä, jos he haluavat nähdä omalla alueellaan enemmän tekstityksiä.

Kirjoitus perustuu Stagetextin toimistopäällikkö Lissy Lovettin pitämään esitykseen Kuuloliiton koordinoiman Näyttämötaide saavutettavaksi -yhteistyöhankkeen (2011–2013) päätösseminaarissa 21.1.2013 Klockrike-teatterissa. Lisäksi lähteenä on käytetty Stagetextin esitteitä ja verkkosivuja (www.stagetext.org).

Lisätietoa:

Stagetextin verkkosivut: www.stagetext.org

Näyttämötaide saavutettavaksi -hankkeessa julkaistut muut kielensisäistä tekstittämistä teatterissa käsittelevät artikkelit Kuulokynnys-verkkolehden verkkosivuilla:

<http://www.kuulokynnys.fi/kuulokynnys/viestinta/teatteritekstitys/>

Outi Salon kirjoitus Näyttämötaide saavutettavaksi -seminaarista (21.1.2013) Kulttuuria kaikille -palvelun blogissa: <http://www.kulttuuriakaikille.info/blogi.php?aid=13289&k=13196&d=2013>

Kulttuuria kaikille -palvelun ja Suomen Teatterit ry:n tuottama "Teatteria kaikille! Opas teattereille saavutettavaan toimintaan" -julkaisu, jossa on oma osionsa kielensisäisen tekstityksen järjestämisestä esitykseen: http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_tietopaketit_ja_oppaat_teatterit